

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/3

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY
TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **ISMOILOV BEKJON SALHOVICH**
Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini
ta'minlashda xorijiy tajriba va milliy qonunchilikni
takomillashtirish istiqbollari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 17 **ЭРГАШЕВ ИКРОМ АБДУРАСУЛОВИЧ**
Солиқ интизомини бузганлик учун
молиявий жавобгарлик
- 24 **БАБАДЖАНОВ АТАБЕК
ДАВРОНБЕКОВИЧ**
Маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик
органлари шаклланишида сиёсий партиялар
иштирокининг конституциявий-ҳуқуқий асослари

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 33 **БОЗАРОВ САРДОР
СОХИБЖОНОВИЧ**
Стратегии и перспективы развития
искусственного интеллекта в мире и Республике
Узбекистан: сравнительный анализ
- 46 **УСМОНОВА МУНИСХОН
ЙЎЛДОШ ҚИЗИ**
Фуқаролик муносабатларида жисмоний
шахс иштирокининг нормал ҳолатини
таъминловчи юридик мезонлар тавсифи
- 54 **БАБАКУЛОВ ЗАФАР
КУРБОННАЗАРОВИЧ**
Киберсквоттинг – товар белгиларини
ноқонуний ўзлаштиришда янги хавф (илмий
ва амалий таҳлил)

12.00.04 – FUQAROLIK
PROTSESSUAL HUQUQI.
XO‘JALIK PROTSESSUAL HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA
MEDIATSIYA

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI.
IJTIMOIY TA‘MINOT HUQUQI

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI,
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

67 **САИДМАВЛОНОВА ГУЛАСАЛХОН
САИДАКРАМХОН КИЗИ**

Перспективы применения зарубежного
опыта правового регулирования
инвестиционных отношений в Республике
Узбекистан

77 **ҚУТЛИМУРАТОВ ФАРХАД ҚАЛБАЕВИЧ**

Қайта ташкил этилаётган юридик шахс
кредиторлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш
механизмларининг умумий тавсифи

86 **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АБАЗ ЎҒЛИ**

Низоларни судга қадар ҳал этиш усуллари:
миллий ва хорижий тажриба

93 **ХОЖАБЕКОВ МУФТУЛЛА
ЖОЛМУРЗА ЎҒЛИ**

МДХ мамлакатлари қонунчилиги мисолида
ўриндошлик асосида ишлашнинг қиёсий
таҳлили

103 **УРАЗАЛИЕВ МУРОД КОРАЕВИЧ**

Причины и условия преступлений,
связанных с наркоманией

112 **ТОШПУЛАТОВ АКРОМ ИКРОМОВИЧ**

Жиноят-ҳуқуқий принципларни тадқиқ
қилишда умумилмий методларнинг
қўлланилиши

121 **ДЖАЛИЛОВ ФУРКАТ ЗАКИРОВИЧ**

Давлат хизматчисининг қонунга ҳилоф
мулкый манфаатдорлиги билан боғлиқ
жиноятлар субъектига доир нормаларни
такомиллаштириш масалалари

- 127 **САГДУЛЛАЕВ ФАТХУЛЛА ШУКРУЛЛАЕВИЧ**
Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан
четга чиқиш учун жавобгарлик белгиловчи
жиноят қонунчилиги нормаларининг
ривожланиши тенденциялари
-

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

- 135 **ТАШЕВ АЗИЗБЕК ИБРАГИМОВИЧ**
Понятие и значение института отведения
несовершеннолетних от системы правосудия
-

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA
NAZARIYASI VA METODIKASI
(SOHALAR BO'YICHA)

- 143 **JUMANIYOZOVA NURIYA AHMEDOVNA**
Tilshunoslikda yuridik diskurs o'rganilishi:
maqsad va vazifalari
-

UDC: 342.5 (042) (575.1)
ORCID: 0000-0002-8897-1295

ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК БЕЛГИЛОВЧИ ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИ НОРМАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Сагдуллаев Фатхулла Шукруллаевич,
Тошкент давлат юридик университети
мустақил изланувчиси,
e-mail: sagdullayev87@internet.ru

Аннотация. Мазкур мақолада мамлакатимизда ҳоқимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун жавобгарлик белгилловчи жиноят қонунчилиги нормаларининг ривожланиши тенденциялари тадқиқ этилган. Жиноят қонунчилигининг ривожланишида 1926, 1959 ва 1994 йилги Жиноят кодексларида ушбу жиноят учун жавобгарлик белгиланган нормалар қиёсий таҳлил қилинган. Бунда тегишли даврда жиноят қонунчилигини ривожлантириш шарт-шароитларини тўғри баҳолашга ҳаракат қилинган. Илмий ишнинг якуни сифатида мамлакатимизда ушбу жиноят учун жавобгарлик белгиланган жиноят қонунчилигининг ривожланиши шартли равишда бешта босқичга ажратилган ҳамда Жиноят кодексининг 206-моддасида белгиланган нормаларни такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: ҳоқимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш, жиноят қонунининг ривожланиши, хизмат ваколати, зўрлик, қурол ишлатиш, жабрланувчини азоблайдиган ҳаракатлар, шахснинг қадр-қимматини камситадиган ҳаракатлар, кўп миқдорда зарар, хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига қонунга хилоф равишда аралашиш, мансабдор шахс, масъул мансабдор шахс.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ВЛАСТЬЮ ИЛИ ДОЛЖНОСТНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ

Сагдуллаев Фатхулла Шукруллаевич,
самостоятельный соискатель Ташкентского
государственного юридического университета

Аннотация. В статье исследуются тенденции развития уголовного права в нашей стране, которое определяет ответственность за преступления, связанные с властью или должностными полномочиями. При изучении развития уголовного права проведен сравнительный анализ норм Уголовных кодексов 1926, 1959 и 1994 годов, устанавливающих ответственность за данное преступление. При этом была сделана попытка правильно оценить условия развития уголовного права в соответствующий период. В результате научного исследования автором определены пять

этапов развития в нашей стране уголовных норм, устанавливающих ответственность за данное преступление, и разработаны предложения по совершенствованию норм статьи 206 Уголовного кодекса Республики Узбекистан.

Ключевые слова: превышение власти или должностных полномочий, развитие уголовного права, власть, насилие, применение оружия, пытки потерпевшего, унижающие достоинство действия, значительный ущерб, незаконное вмешательство в деятельность субъектов предпринимательства, должностное лицо, ответственное должностное лицо.

TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF CRIMINAL LEGISLATION NORMS THAT DETERMINE RESPONSIBILITY FOR EXTRAORDINARY AUTHORITIES OR POSITIONS

Sagdullaev Fatkhulla Shukrullaevich,
Independent researcher of Tashkent State
University of Law

Abstract. This article examines the trends in the development of criminal law in our country, which determines the liability for crimes related to authority. In the development of criminal law, a comparative analysis of the norms established in the Criminal Codes of 1926, 1959 and 1994, which set liability for this crime. At the same time, an attempt was made to correctly assess the conditions for the development of criminal law in the relevant period. As a result of the research, the author identified five stages in the development of criminal norms in our country that establish liability for this crime, and developed proposals for improving the norms of Article 206 of the Criminal Code.

Keywords: authority, development of criminal law, official authority, violence, use of weapons, torture of the victim, degrading treatment, large damage, unlawful interference in the activities of business entities, official, authorized official.

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун учун жиноий жавобгарлик белгиланган қонун ҳужжатларининг ривожланиш тарихини ўрганар эканмиз, асосий эътиборимизни мамлакатимизда жиноят қонунчилиги кодификация қилинган ва таҳлил этилаётган жиноят учун алоҳида жиноят тури сифатида санкция қатъий белгиланган даврларга қаратиш мақсадга мувофиқ.

Маълумки, XX асрнинг 20-йилларига қадар мамлакатимизда шариат қоидалари ҳуқуқнинг асосий манбаи сифатида амал қилган. Чор Россияси истилосидан кейин, мамлакатимиз ҳудудида Чор Россиясига қарам бўлган Бухоро амирлиги ва Хива хонлиги сақланиб қолди, Қўқон хонлиги эса тугатилиб, Туркистон ҳарбий округи сифатида Чор Россияси таркибига расман қўшиб юборилди.

1917 йилги Октябрь тўнтаришидан кейин эса 1920 йилда Бухоро амирлиги ва Хива хонлиги тугатилиб, Бухоро ва Хоразм ХССРлари ташкил этилди. Туркистон ҳарбий округи эса Туркистон АССР сифатида РСФСР таркибига киритилди. 1924 йилги чегараланишлардан кейин Ўзбекистон ССР ташкил этилди ва 1926 йил 16 июнда Ўзбекистон ССРнинг биринчи Жиноят кодекси қабул қилинди [1].

Мазкур Жиноят кодексининг Махсус қисми 3-бўлими “Мансдорлик (хизмат) жиноятлари”га бағишланган бўлиб, унинг 140-бандида ҳокимиятни суиистеъмол қилиш учун, 141-бандида ҳокимият доирасидан четга чиқиш учун жавобгарлик белгиланганлигини [2] кузатиш мумкин. Унга кўра, ҳокимият доирасидан четга чиқиш, яъни мансабдор шахснинг унга қонун билан берилган ҳуқуқ ва мажбуриятлар дои-

расидан очикдан-очик четга чиқиш учун жавобгарлик назарда тутилган. Шунингдек, 141-банднинг иккинчи қисмида ҳокимият доирасидан четга чиқиш зўрлик ва қурол ишлатиш билан ёки жабрланувчини азоблайдиган ва шахсий кадр-қимматини ҳақоратлайдиган ҳаракатлар орқали содир этилиши учун жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида жавобгарлик назарда тутилган.

Ўзбекистоннинг 1959 йилги ЖКда таҳлил қилинаётган жиноят Махсус қисмининг “Мансабдорлик жиноятлари” учун жавобгарлик назарда тутилган 6-бобига киририлган [3]. 148-моддага кўра, мансабдорлик жинояти деганда, мансабдор шахснинг ўз хизмат вазифаси бўйича белгиланган мажбуриятларини бузиб давлат ёки жамоат манфаатларига ёхуд фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларига жиддий зарар етказиши тушунилан.

Мазкур ЖКнинг 150-моддасида мансабдорлик жиноятининг тури сифатида ҳокимият ёки хизмат ваколатидан ташқари чиқиш учун жавобгарлик белгиланган. Кўриниб турганидек, 1926 йилги ЖКдан фарқли равишда ушбу ЖКда нафақат ҳокимият доирасидан, балки хизмат ваколати доирасидан ташқарига чиқиш учун ҳам жавобгарлик белгиланган.

Унга кўра, ҳокимият ёки хизмат ваколатидан четга чиқиш, яъни мансабдор шахсга қонун билан берилган ҳуқуқ ҳамда ваколат доирасида очикдан-очик ташқари чиқадиган ҳаракатларни қилиш, ЖК 149-моддасида кўрсатилган аломатлар бўлган тақдирда тўрт йилгача муддатга озодликдан маҳрум этиш ёки бир йилгача муддатга ахлоқ тузатиш иши билан жазоланади. Бунда ЖКнинг 149-моддасида кўрсатилган аломатлар деганда, қилмишнинг давлат ёки жамоат манфаатларига ёхуд фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларига жиддий зарар етказиши каби ҳуқуқий оқибатлари назарда тутилган.

Шунингдек, ЖКнинг 150-моддаси иккинчи қисмида 1926 йилги ЖКда белгиланганидек жазони оғирлаштурувчи ҳолат назарда тутилган. Унга кўра, ҳокимият ёки хизмат ваколатларидан четга чиқиш зўрлик ва қурол ишлатиш билан ёки жабрланувчини азоблайдиган ва шахсий кадр-қимматини ҳақоратлайдиган ҳаракатлар орқали содир этилиши учун олти йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланган.

Бунда ҳокимият ёки хизмат ваколатидан четга чиқишни *зўрлик ишлатиш билан* содир этишда қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим. Зўрлик ишлатиш жисмоний ёки руҳий жиҳатдан содир бўлиши мумкин. Руҳий жиҳатдан зўрлик ишлатиш-кўрқитиш айбланувчини узоқ муддатга қаматиб юбориш, жабрланувчини жинойий жавобгар қилиш, шахсни ишдан ҳайдаш билан чўчитиш каби ҳаракатларда ифодаланади. Жисмоний жиҳатдан зўрлик ишлатиш жабрланувчини уриш, дўппослаш, саломатлиги учун зарар келтирадиган шикаст етказиш каби ҳаракатларда ифодаланади [4].

Қурол ишлатиш билан зўрлик қилиш деганда, жабрланувчини кўрқитиш учун турли қуроллар ишлатиш (отиш қуроллари, совуқ қуроллар), чунончи, қурол кўрсатиб қаматиб юбориш билан кўрқитиш, жабрланувчининг баданига шикаст етказиш ва бошқалар тушунилади.

Шахсни азоблайдиган ҳолатларда мансабдор шахс ўзининг ҳокимият ёки хизмат ваколатидан очикдан-очик четга чиқиб, жабрланувчини азоблайдиган ҳаракатлар қилиши тушунилади. Жисмоний жиҳатдан жабрланувчига азоб бериш унинг организмга нисбатан азоб бериладиган ҳаракатлар, яъни куйдириш, қўлни бураб қийнаш, хўрлаш – сув бермаслик, захроқ жойда сақлаш ва бошқа ҳаракатларда ифодаланади.

Шахс кадр-қимматини ҳақоратлайдиган ҳаракатлар билан зўрлик ишлатиш – кўпчилик ҳузурида жабрланувчининг

шаънига тегадиган сўзлар унинг обрўсини тушириш, ҳақоратлаш, идорадан ёки хонадан ҳайдаб чиқариш билан уни ҳақорат қилиш, шахс қадр-қимматини туширадиган бошқача қонунсиз ҳаракатлар содир қилишда ифодаланади.

Таъкидлаш лозимки, ЖКнинг мазкур моддаси биринчи қисми санкциясига 1982 йилда ўзгартириш киритилган ҳолда, “бир йилгача муддатга ахлоқ тузатиш иши” сўзлари “икки йилгача муддатга ахлоқ тузатиш иши” сўзлари билан алмаштирилган [5].

Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 7 майдаги “Айрим қонун ҳужжатларига қўшимчалар ва ўзгартишлар киритиш тўғрисида”ги 882-ХII-сон Қонунига мувофиқ, ЖКнинг 150-модданинг иккинчи қисми янги таҳрирда баён этилган: “Ҳокимият ёки хизмат ваколатидан ташқари чиқиш зўрлик, қурол ишлатиш, жабрланувчини азоблайдиган ва шахсий қадр-қимматини ҳақоратлайдиган хатти-ҳаракатларда намоён бўлса ёхуд уюшган гуруҳ манфаатини кўзлаб содир этилса, уч йилдан саккиз йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади [6].

Ўзбекистон Республикасининг 1994 йилги ЖКда ҳам таҳлил қилинаётган жиноят учун жавобгарлик белгиланган 206-модда Кодекснинг Махсус қисми “Бошқарув тартибига қарши жиноятлар” назарда тутилган 15-бобига жойлаштирилган. Ушбу моддада ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан, яъни 1959 йилги ЖКдан фарқли равишда “хизмат ваколати” эмас, балки “мансаб ваколати” доирасидан четга чиқиш учун жавобгарлик белгиланди. Унга кўра, ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш, яъни мансабдор шахснинг ўзига қонун билан берилган ваколатлар доирасидан четга чиқадиган ҳаракатларни қасддан содир этиши, фуқароларнинг ҳуқуқлари ёки қонун билан қўриқладиган манфаатларига ёхуд дав-

лат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёки жиддий зиён етказилишига сабаб бўлса, беш йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд мол-мулк мусодара қилиниб ёки мусодара қилинмай беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Демак, 1994 йилги ЖКда 1959 йилги ЖКда назарда тутилган жиноят объекти ва субъектида ўзгариш бўлмади. Фақат жиноятнинг объекти томони ва субъектив томонига аниқлик киритилди. Жумладан, янги жиноят қонунчилигига кўра, жиноий жавобгарликнинг юзага келишида жиноий оқибат сифатида “кўп миқдорда зарар” етказилиши талаби қўйилди. Бундан ташқари, қилмишни “очиқдан-очиқ” содир этилиши тушунчаси янги таҳрирда “қасддан” содир этилиши тушунчаси билан алмаштирилди [12-20]. Бизнингча, ушбу ўзгартиришлар қонунни қўллаш амалиётига ижобий таъсир кўрсатди.

Янги таҳрирдаги жиноят қонунчилигида ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг жазони оғирлаштирувчи ҳолатларида кескин ўзгаришлар юзага келди. Яъни 1959 йилги ЖКда назарда тутилган ҳокимият ёки хизмат ваколатидан ташқари чиқиш учун жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида белгиланган қилмишнинг зўрлик, қурол ишлатиш, жабрланувчини азоблайдиган ва шахсий қадр-қимматини ҳақоратлайдиган хатти-ҳаракатларда намоён бўлишига оид ҳолатлар жиноят қонунчилигидан чиқариб ташланди. 1994 йилги ЖКга “мансабдор шахс” тушунчаси билан биргаликда “масъул мансабдор шахс” тушунчаси киритилган ҳолда, ушбу жиноятни масъул мансабдор шахс томонидан, шунингдек, жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда ҳамда уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб содир этилганлиги учун муайян ҳуқуқдан маҳрум этилган ҳолда мол-мулк мусодара қилиниб ёки мусодара қилинмай беш йил-

дан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланилиши мумкинлиги белгиланди.

1994 йилда жиноят қонунчилигига киритилган ўзгартишлардан яна бири – бу таҳлил қилинаётган жиноят учун санкциялар доираси кенгайтирилиши, яъни жазо турлари кенгайтирилиши ҳисобланади.

Ўзбекистоннинг 1926, 1959 ва 1994 йилги ЖКларини таҳлил қилган ҳолда, 1926 ва 1959 йилги ЖКларда мавжуд бўлган жазони оғирлаштирувчи ҳолатларни амалдаги ЖКда қайта акс эттириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Шу мақсадда ЖКнинг 206-моддасида қилмишни *“зўрлик, қурол ишлатиш, жабрланувчини азоблайдиган ёки шахсий қадр-қимматини камситадиган ҳаракатлар орқали содир этиш”* каби жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар учун жавобгарлик белгиланиши таклиф этилади.

Бундай амалиётни биз хорижий давлатлар тажрибасида ҳам кўришимиз мумкин. Жумладан, Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 286-моддасига кўра, шундай қилмиш агар давлат лавозимини ёки Россия Федерацияси субъектининг давлат лавозимини эгаллаб турган шахс, шунингдек, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органининг раҳбари томонидан содир этилган бўлса, кўпи билан етти йилга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши мумкин. Мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш жиноятининг жазони оғирлаштирувчи алоҳида ҳолатлари сифатида қуйидагилар назарда тутилган: а) жиноятни зўрлик ишлатиб ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб содир этиш; б) жиноятни қурол ёки махсус воситаларни ишлатиб содир этиш; в) жиноятнинг оғир оқибатларга сабаб бўлиши. Мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун энг оғир жазо – ўн йилга озодликдан маҳрум қилиш этиб белгиланган.

Шунингдек, Беларусь Республикаси Жиноят кодекси 426-моддасининг ик-

кинчи қисмида ҳам шундай тажрибани кузатишимиз мумкин. Унга кўра, қилмишнинг масъул мансабдор шахс томонидан содир этилиши, унинг оғир оқибатларнинг келиб чиқиши, қилмишни жабрланувчига зўрлик ишлатиш, уни қийнаш ёки таҳқирлаш билан боғлиқ ҳолда содир этиш ҳамда қилмишни қурол ёки махсус воситаларни ишлатиб содир этиш жазони оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланган.

Миллий жиноят қонунчилиги бўйича амалга оширилган кейинги муҳим ислохот 2012 йилда ЖКга ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг махсус таркиби учун жавобгарлик киритилди. Яъни ЖК “Хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига қонунга хилоф равишда аралашиш” деб номланган 206¹-модда билан тўлдирилди. Унга кўра, хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига қонунга хилоф равишда аралашиш, яъни қонун ҳужжатларига мувофиқ ваколатлар берилмаган мансабдор шахс ёхуд бошқа шахс томонидан ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини қасддан текшириш ташаббуси билан чиқиш ва (ёки) текширишлар ўтказиш, ушбу субъектларнинг фаолиятини ва (ёки) банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш, шунингдек, қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган ҳолларда бундай шахс томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳисобварақларида пул маблағлари бор-йўқлиги ҳақида ахборот талаб қилиб олиш, шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса, энг кам ойлик иш ҳақининг бир юз эллик бараваридан уч юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёхуд уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланган.

А. Отажонов ва М. Хайдаров қайд этганидек, мазкур қилмишнинг ижтимоий

хавфлилиги ва унинг учун жавобгарлик белгиланиши қуйидагилар билан изоҳланади: 1) ушбу қилмиш билан Ўзбекистон Республикаси Конституциясида кафолатланган тадбиркорлик фаолиятининг эркинлиги бузилади; 2) ушбу қилмиш хўжалик юритувчи субъектлар рақобатига салбий таъсир кўрсатади; 3) қилмиш натижа-сида хўжалик юритувчи субъектларнинг бошқарув тартибига, уларнинг ҳуқуқлари ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига зарар етказилади; 4) мансабдор шахсларнинг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига ноқонуний аралашиш натижасида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари обрўсизланади [7].

Ушбу моддада ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг махсус тури – унда қайд этилган ҳаракатларни қонун ҳужжатларига мувофиқ ваколатлар берилмаган мансабдор шахс томонидан амалга оширилиши учун жавобгарлик назарда тутилган.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 20 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига хусусий мулкни, тадбиркорлик субъектларини ишончли ҳимоя қилишни янада кучайтиришга, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга қаратилган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ–391-сон Қонуни қабул қилиниши муносабати билан тадбиркорлик ва мансабдорлик соҳасидаги жиноятлар, шу жумладан, ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун жиноий жавобгарлик масаласида туб ўзгаришлар амалга оширилди. Жумладан:

– хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига қонунга ҳилоф равишда аралашиш учун жавобгарлик белгиланган 206¹-модда ЖКдан чиқариб ташланди;

– давлат сектори ва хусусий сектордаги мансабдорлик жиноятлари ажратилди. Натижада ЖК 206-моддаси субъектлари дои-

раси нисбатан торайди. Яъни, эндиликда ушбу жиноятнинг субъект фақат давлат органи, давлат иштирокидаги ташкилот ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи мансабдор шахси ҳисобланиши белгиланди;

– ЖК “Тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилиш, қонунга ҳилоф равишда аралашиш билан боғлиқ жиноятлар ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига тажовуз қиладиган бошқа жиноятлар” деб номланган алоҳида XIII¹ боб билан тўлдирилди;

– мансабдорлик жиноятлари, шу жумладан, ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш жиноятининг субъектларидан бири ҳисобланган ҳамда йиллар давомида қонунчиликда ва қонунни қўллаш амалиётида муаммоларга сабаб бўлаётган “масъул мансабдор” деган субъект чиқариб ташланди.

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун жиноий жавобгарлик белгилловчи қонунчилик ҳужжатларининг ривожланишидаги сўнгги ислохот 2019 йилда амалга оширилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 21 майдаги “Меҳнатга ҳақ тўлаш, пенсиялар ва бошқа тўловлар миқдорларини аниқлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ–5723-сон Фармонида мувофиқ, меҳнатга ҳақ тўлаш миқдорларини аниқлаш тартибини такомиллаштириш ҳамда меҳнатга ҳақ тўлаш, пенсиялар тайинлаш ҳамда солиқлар, давлат божлари, жарималар, йиғимлар ва бошқа тўловларни ундириш ўртасидаги шартларнинг боғлиқлигини бартараф этиш мақсадида 2019 йил 1 сентябрдан бошлаб иш ҳақининг энг кам миқдори ўрнига меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори, базавий ҳисоблаш миқдори, пенсияни ҳисоблашнинг базавий миқдори жорий этилди. Бунда солиқлар, йиғимлар, жарималар, давлат божлари ва кўрсатилаётган

давлат хизматлари учун бошқа тўловларнинг миқдорларини аниқлаш мақсадида “базавий ҳисоблаш миқдори” қўлланилиши белгиланди. Шу сабабли, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 3 декабрдаги “Меҳнатга ҳақ тўлаш, пенсиялар ва бошқа тўловлар миқдорларини аниқлаш тартиби такомиллаштирилганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартишлар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ–586-сон Қонунига мувофиқ, ЖК Махсус қисмининг моддалари, шу жумладан, 206-модданинг матнидаги “энг кам ойлик иш ҳақининг” ва “энг кам иш ҳақининг” деган сўзлар “базавий ҳисоблаш миқдорининг” деган сўзлар билан алмаштирилди. Ушбу ислохот албатта таҳлил қилинаётган жиноят бўйича етказилган зарарни аниқлаш, қилмиш учун жазо тайинлаш ва уни ижро этишда муайян ўзгаришларга сабаб бўлди.

Демак, юқоридаги таҳлиллар асосида ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш учун жавобгарлик белгиловчи жиноят қонунчилиги нормаларининг ривожланиши тенденцияларини қуйидаги босқичларга ажратиш мумкин:

1-босқич – 1926 йилгача бўлган давр: миллий жиноят қонунчилиги қодификациялашгунга қадар бўлган давр мамлакатимизда ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш билан боғлиқ қилмишлар шариат қоидалари асосида ҳал

қилинган;

2-босқич – 1926 йилдан 1994 йилгача бўлган давр: бу даврда жиноят қонунчилиги қодификациялаштирилган ҳолда ҳокимият ёки хизмат мансаб ваколатидан четга чиқиш учун жиноий жавобгарликнинг умумий қоидалари яратилди ва санкциялар белгиланди;

3-босқич – 1994 йилдан 2012 йилгача бўлган давр: бу даврда таҳлил қилинаётган қилмиш жавобгарлик белгиланган нормалар такомиллаштирилди, жумладан, жиноятнинг объекти, объектив томони, субъекти ва субъектив томонига аниқлаштирувчи ҳолатлар қонунда белгиланди, жазолар дифференциациялаштирилди ва уларнинг турлари кенгайтирилди;

4-босқич – 2012 йилдан 2015 йилгача бўлган давр: бу даврда ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг махсус таркиби ҳисобланган хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига қонунга хилоф равишда аралашуш учун қонунчиликка жавобгарлик белгиловчи нормалар киритилди;

5-босқич – 2015 йилдан ҳозирга қадар бўлган давр: ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш субъектлари доирасидан хусусий сектордаги субъектлар ҳамда “масъул мансабдор” деган субъект чиқариб ташланди. Шу орқали тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлган ҳамда мансабдорлик жиноятлари тўлиқ ислоҳ қилинди.

REFERENCES

1. Usmonaliev M., Bakunov P. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Darslik [Criminal law. General section. Textbook]. Tashkent, Nasaf Publ., 2010, p. 49.
2. Ugolovnyj kodeks Uzbekskoj SSR [The Criminal Code of the Uzbek SSR]. Samarkand, NKYU UzSSR, 1926, p. 25.
3. O'zbekiston Respublikasining 1959-yil 21-mayda qabul qilingan Qonuni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi [The Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, approved by the Law of the Republic of Uzbekistan of May 21, 1959]. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi – Bulletin of the Supreme Soviet of the Republic of Uzbekistan, 1959, no. 6, Article 2.

4. O'zbekiston SSR Jinoyat kodeksiga sharhlar. G'. Abdumajidov, B. Ahmedov, G'. Ahmedov va boshq. B.Olimjonovtning umumiy tahririda [Comments on the Criminal Code of the Uzbek SSR. G'. Abdumajidov, B. Ahmedov, G'. Ahmedov et al. In the general edition of B.Olimjanov]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 1988, p. 321.
5. O'zSSR Oliy Kengashi Prezidiumining 1982-yil 31-dekabrdagi Farmoni [Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of December 31, 1982]. O'zSSR Oliy Kengashining axborotnomasi – Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR, 1983, no. 1, Article 1.
6. O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 7-maydagi "Ayrim qonun hujjatlariga qo'shimchalar va o'zgartishlar kiritish to'g'risida"gi 882-XII-son Qonuni [Law of the Republic of Uzbekistan No. 882-XII of May 7, 1993 «On Amendments and Addenda to Certain Legislative Acts»]. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi – Bulletin of the Supreme Council of the Republic of Uzbekistan, 1993, no. 6, Article 266.
7. Jinoyat huquqi. Maxsus qism. Darslik. R. Kabulov, A. Otajanov, M. Rustambaev va boshq. Mas'ul muharrir Sh.Ikramov [Criminal law. Special section. Textbook. R. Kabulov, A. Otajanov, M. Rustambaev and others. Editor-in-Chief: Sh.Ikramov]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2014, p. 452.
8. Khamidov N. Transmilliy jinoyatlar tushunchasi va ular uchun javobgarlik belgilanishining ijtimoiy zarurati [The concept of transnational crime and the social necessity of defining responsibility for them]. 2020, pp. 1-10..
9. Hamidov N. Ponjatie transnacional'nyh prestuplenij i social'naja neobhodimost' ustanovlenija otvetstvennosti za nih [The concept of transnational crimes and social necessity of establishing responsibility for them]. Review of law sciences, 2020, vol. 5, special issue.
10. Salaev N., Khamidov N. Qualification Of Smuggling: Uzbek Legislation And Foreign Experience. Ilkogretim Online, 2021, vol. 20, no. 3.
11. Khamidov N. et al. Criminal-legal aspects of the drug abuse in some countries and imposed approaches against it. International Journal of Legal Studies (IJOLS), 2018, vol. 4, no. 2, pp. 177-183.
12. Salaev N. The issue on implementing the recommendations of international standards on certain categories of convicts in Uzbekistan. Zhurnal pravovyh issledovanij – Journal of Legal Research, 2020, vol. 5, no. 5.
13. Salaev N. Penitentiary system of contemporary Uzbekistan: current condition and future promises in the reformation process. Review of law sciences. 2018, No. 2.
14. Nodirbek S., Law D.I. Preventive legal status of convicts in the penitentiary system of Uzbekistan.
15. Salaev N.S. Ugolovnoe nakazanie: popytka social'no-filosofskogo osmyslenija ili problema, ne reshennaja vekami? [Criminal punishment: an attempt at social-philosophical comprehension or a problem that has not been solved for centuries?]. 2016.
16. Salaev N. Differentiation, individualization, execution of criminal punishments and its goals: way to success. Review of law sciences, 2017, vol. 1, no. 1, p. 25.